

Sámegiela ja sámi girjjálašvuoda dutkan- ja bagadansymposia 2.–3.2.2016 Romssas
Abstrávttat (01.02.2016)

Lene Antonsen, Trond Trosterud, Marja-Liisa Olthuis, Ciprian Gerstenberger, Erika Sarivaara, Miina Seurujärvi ja Francis M. Tyers: Dihtorjorgaleami hástalusat – Davvisámegiela anárašgillii / Tiätumaašinjurgálem háástuh – Orjáláškielâst anarâškielân

Berit Anne Bals Baal: Máná árra prosodijalaš sánit

Hanna Helander: Máilmmis dása – mátki iešvuhtii: Gárggiidanmuitalus, rumaš ja luonddumetaforat Inger-Mari Aikio poesijas

Vuokko Hirvonen: Pedar Jalvvi bálggis vuosttas sámegiela girječállin Suomas

Lena Romsdal Hætta: Huma huma sámegiela

Johanna Johansen Ijäs: Giellaoččodeaddji máná gohččun- ja gieldinvuogit

Marjatta Jomppanen: Davvisámegiela vearbagenetiivva morfologijja, syntákssa ja semantihkka

Inger Katrine Juuso: Oaidnemeahttun báikenamat – njuoraid namat ja mo daid gávdná

Maja Lisa Kappfjell, Sandra Nystø Rahka, Sjur Nørstebø Moshagen ja Thomas Omma: Hástalusat meattáhusmodeallain davvi-, julev- ja máttasámi čállindárkkistanreaiddus ja buohtastahttin iežá gielaide čállindárkkistanreaidduiguin

Eino Koponen: Nuortalašgiela komparašuvdna: variašuvdna ja normeren

Anni Magga-Eira: Sosioonomastihkalaš guorahallan báikenamaid vuodđoosiid variašuvnnain

Hanna Mattila: Giella, luondu ja olmmoš Áillohačča divttain

Satu-Marjut Nieminen: Giellalávgunoahpahus Ohcejohnjálmmi skuvlii! Muhto mo?

Marja-Liisa Olthuis, Erika Sarivaara, Ciprian Gerstenberger ja Trond Trosterud: Čyeti čálled anarâškielân ‘100 writers for Aanaar Saami’ – Kirjâlistemohjelm huksim uhkevuálásii kielâ várás

Berit Margrethe Oskal: Garra bojât ja fiinna nieiddat - Heteronormativitehta sámi čáppagirjjálašvuodas

Nils Oskal: Persovnnalaš etihka, oktasaš morála ja oskkoldaga gaskavuodát Anders Bæra (1825-1882) ja Lars Hætta (1834-1897) jurdagiid vuodul

Jonna Palovaara: Sámegielaide váikkuhusat suomagiela davimus suopmaniin

Ilona Rauhala: Buorit, bahát ja romes adjektiivvat DigiSápmi-korpusa sagastallamiin

Magreta Sara: Davvisámegiela gielladili guorahallan Anára ja Eanodaga gielddain

Aino Valovirta ja Sierge Rasmus: Fuomášumit Máinnashearggi gielas

Taarna Valtonen: ”Báiki báikki manjis”: Báikenamat Nils-Aslak Valkeapää diktaduojsis Beaivi, Áhčážan

Linda Wiechetek: Valeanssat ja valeansačuolmmat grammatihkkadivvumis

Jussi Ylikoski: *Tē lijen sōmes pālen ai aktan saijesne sāmi*: Fuomášumit ubmisámegiela ja dan boarráseamos giellačájáanasaid birra

Lene Antonsen¹, Trond Trosterud¹, Marja-Liisa Olthuis¹⁺⁴, Ciprian Gerstenberger¹, Erika Sarivaara², Miina Seurujärvi³, Francis M. Tyers¹

¹ UiT Norgga árktalaš universitehta, ² University of Lapland, ³ Suoma sámediggi, ⁴ Oulu universitehta

Dihtorjorgaleami hástalusat – Davvisámegielas anárašgillii

Anárašgiela jorgaleami váldodárbbut ihtet eandalitge Sámi giellalága ja skuvlla oahpahandárbbuid bokte.

Sámi giellalága geažil Anára gieldda ja Sámedikki virggálaš teavsttat jorgaluvvojit buot golmma sámegillii, maiddá anárašgillii. Anárašgiela jorgaleaddji jorgala dábálaččat oanehis virggálaš teavsttaid, dego beavdegirjjiid ja almmuhusaid ja muhtin veardde Sámedikki siskkáldas teavsttaid. Muhtumin maiddá eará lágádusat diŋgojit jorgalusaid.

Stuorámus jorgalandárbu lea oahppomateriála jorgaleamis. Oahppomateriála ráhkadeapmi lea jođáneamos ja hálbimus jorgalemiin. Dán bargui ii leat fásta jorgaleaddji. Go leat dušše 450 anársámegiela ja go giela buorit čállit eai leat go moattellogis, lea váttis gávdat jorgaleddjiid. Dáid sivaiddihte lea stuorra dárbu nannet jorgaleami beaktivuoda. Min oainnu mielde lea vejolaš jorgalit davvisámegiela oahppogirjjiid anárašgillii nu, ahte jorgaleaddji veahkin boahhtá dihtorjorgalanprográmma.

Mii leat ráhkadeamen dihtorjorgalanprográmma davvisámegielas anárašgillii. Dán sáhtá geavahit ávkin guktuid ovdal máinnašuvvon jorgalandárbbuide.

Máilmmis dábálaččamusat geavahuvvo statistihkalaš dihtorjorgaleapmi (omd. Google Translate). Guovttegielalaš teavsttain vuogádat ohcá cealkkaosiid mat statisttalaččat attášedje buoremus jorgalusa. Analyhtalaš giellapárrii gáibiduvvo guovttegielalaš teakstačoakkáldat mas leat 10 milj. sáni dahje eanet, sámegielaide olu eanet. Dan dihte mii bargat njuolggadusvuđot vuogádagain, Apertiumain, mii vuodđuduvvo lingvisttalaš bargui; gáldogiella analyserejuvvo, sániid vuodđohámit jorgaluvvojit ja de cealkagat genererejuvvojit jovssusgillii.

Njuolggadusvuđot jorgaleapmi gáibida stuorra guovttegielalaš sátnelisttuid, muhto goallossániid ja suorggádusaid sáhtá ráhkadit anárašgillii seamma minstara mielde go davvisámegillii. Danne go gielain leat goabbatlágan čállinvuogit, de fertejit maiddá buot loatnasánit leat leksikonas, nu ahte ii leat doarvá dušše rievdatit sojahangehčosa.

Davvisámegielas ja anárašgielas leat seamma morfologalaš kategoriijat ja sullii seammalágan suorggádusaid, ja lea álki fievrridit sojahemi ja suorggideami gielas nubbái.

Syntákssa lea stuorimus hástalus dihtorjorgaleamis, muhto njuolggadusaid bokte sáhtá rievdatit sániid iešvuodaid, nugo kásusa ja logu, ja sáhtá maiddá muhtun muddui rievdatit sátnortnega.

Tiätumaašinjurgâlem háástuh – Orjâlâškielâst anarâškielân

Anarâškielâ jurgâlem váldutáárbuh iteh eromâšávt Sämi kielâlaavâ já škoovlâ máttááttástáárbui peht.

Sämi kielâlaavâ keezild Aanaar kieldâ já Sämitige virgáliih teevstah jurgâluvvojev puoh kuulmâ sâmi kielân, meiddei anarâškielân. Anarâškielâ jurgâlejee jurgâl táválávt uániháš virgálâš teevstâid tego pevdikiirijid já almottâsâid já mottoom verd Sämitige siskáldâs teevstâid. Motomin meiddei eres lágádâsah tiilájev jurgâlusâid.

Stuárráamus jurgâlemtárbu lii oppâmateriaal jurgâlmist. Oppâmateriaal ráhtim lii jotelumos já hálbimus jurgâlmáin. Taan paargon ij lah fastâ jurgâlejee. Ko láá tuše 450 kielâsárnod já ko kielâst láá šiev čálleeh tuse muáddiloves, lii väädis kavnáđ jurgâlejeid. Tai suujâi tiet lii stuorrâ tárbu nonniđ jurgâlem pehtilvuodâ. Mii uáinu miel lii máhđulâš jurgâliđ oppâkiirijid orjâlâškielâst anarâškielân nuuvt, et jurgâlejee išseen váldoo tiätumaašinjurgâlemohjelm.

Mij lep ráhtimin tiätumaašinjurgâlemohjelm orjâlâškielâst anarâškielân. Tom puáhtá kevttiđ ävkkim kuohtuin oovdeld mainâšum jurgâlemtáárbuin.

Maailmist kiávttoo táválumosávt statistiiklâš tiätumaašinjurgâlem (om. Google Translate). Kyevtkielâg teevstâin vuáhádâh oca celkkuuosijid, moh statistlávtt adeliččii pyeremuu jurgâlus. Analyttlii kielâpaargân váttoo kyevtkielâg tekstáčuágáldâh, mast láá 10 miljojn säännid teikâ eenâb, sâmi kielâid čuuvtij eenâb. Tondiet mij porgâp njuolgâdusvuáđusâš vuáhâduvváin, Apertiumáin, mii vuáđduvá lingvistlii paargon; kâldeekielâ analistoo, saani j vuáđuhäämih jurgâluvvojev já celkkuuh generistojeh puátukielân.

Njuolgâdusvuáđusâš jurgâlem váátá viijdes kyevtkielâg sânilistoid, mut kuálussaaniid já suárgusijid puáhtá ráhtiđ anarâškielân siämmáa myenster miel ko orjâlâškielân. Tondiet ko kielân láá jieijâslágán čäällimvyevih, ferttejev meiddei puoh lovnâsäänih leđe leksikkost, nuuvt et ij lah tuárvi, jis muttá tuše sujâtemkiäččus.

Orjâlâškielâst já anarâškielâst láá siämmááh morfologisiih kategoriah já suullân siämmáálágáneh suárguseh, nuuvt et lii älkkee sirded sujâtem já suorgiitem kielâst nuubán. Syntaks lii stuárráamus hástu tiätumaašinjurgâlmist, mut njuolgâdusâi peht puáhtá mutted saani j iešvuodâid tego sajeväämi já lovo, já puáhtá meiddei mottoom muodon mutted sânioornig.

Berit Anne Bals Baal
UiT Norgga ártkalaš universitehta

Máná árra prosodijalaš sánit

Romssa universitehta DASAGO-prošeavtta okta vuolleprošeakta lea dutkat mánáid sátnestruktuvrra ovdáneami. Dás lea miellagiddevaš geahččat movt mánát oččodit prosodijalaš sániid, erenoamážit stávvaliid mat gártet olggobeallái nu gohčoduvvon binára metrihkalaš julggiid. Davvisámegielas sánit juhkkojit távttaide deaddostávvaliid mielde, ja juohke deaddostávval álggaha ođđa távta. Deaddostávvala maŋis sáhttet čuoovvut sihke okta dehe guokte deattohisstávvala. Távtas sáhttet leat guokte dehe golbma stávvala (gč. Sammallahti (1998)). Davvisámegielas sáhtta maid leat dušše okta stávval távtas, go sánis leat guokte deaddostávvala maŋŋála, nugo:

(oam)-(bealli), (má)-(ilbmi), (mu)-(sihkka).

Prosodijalaš fonologijja mielde sáni segmenttat čohkiidit vuos stávvalin. Dasto stávvalat čohkiidit metrihkalaš juolgin. Metrihkalaš julggiin leat áinnas guokte stávvala, dat leat nappo binárat. Nuppi stávvalis lea deaddu ja nubbi lea deattoheapmi. Autosegmentála fonologijja oččodeamis leat gávnnavuvvon njeallje ovdánanmuttu, mat orrot leame oalle ovttalárganat gielas gillii. (gč. e.e Demuth (1996) ja Prieto (2006)). Ovdáneapmi čájeha ahte mánát álgomuttuin buvttadit ge juste binára metrihkalaš julggiid, vaikko gielas maid gávdnojit earálárgan struktuvrrat. Stávvalat mat eai heive binára julggiid sisa, gohčoduvvojit ekstrametrikalaš stávvalin, ja ovddemus muttuin mánát eai dohkket dakkáriid. Davvisámegielas leat guovttelárgan stávvala mat eai heive binára metrihkalaš julggiid sisa, namalassii távta maŋit deattohis stávval dehe ovtastávvaltávta okta deaddostávval.

Dán logaldallamis ovdanbuvttán prošeavtta álgobohtosiid. Mánáid materiála orru doarjume dan ahte mánát eai dohkket ekstrametrikalaš stávvaliid, ja sii buhtejit dakkár ráhkadusaid earret eará oanidemiin dahje reduplikašuvnnain. Dainna lágiin sii ožžot juogo ovta binára juolggi dahje guokte binára juolggi prosodijalaš sáni sisa.

Referánsat:

- Demuth, K. (1996): Stages in the Acquisition of Prosodic Structure. – E. Clark
(doaim.) *Proceedings of the 27th Child Language Research Forum*, ss 39-48. Stanford
University: CSLI
- Prieto, P. (2006): The Relevance of Metrical Information In Early Prosodic Word
Acquisition: A Comparison of Catalan and Spanish. *Language and Speech*
49(2), ss 231-259.
- Sammallahti, P. (1998): *The Sámi languages*. An Introduction. Davvi Girji

Hanna Helander
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

Máilmmis dása – mátki iešvuhtii

Gárggiidanmuitalus, rumaš ja luonddumetaforat Inger-Mari Aikio poesijas

Geahčadan Inger-Mari Aikio *Máilmmis dása* -diktagirjji hálli gárggiidanmuitalussan – mátkin iešvuhtii. Girjjis gávdno nissona šaddanmuitalus, man temán lea nissona rávásmuvvan: ovddeš fearánasti ja máilmmi mátkkošteaddji, gii oinnii jo iežas boaresnieidan, ráhkistuvvá, náitala ja oažžu máná. Rávásmuvvan ii goitge dáhpáhuva váttisvuodaid haga: náittosdilli albmáin, gii bohtá nuppi kultuvrras, lea váttis, iige fearánasti identitehta jora nu fal ruktui čadnon eatni identitehtan. Dárkkodan girjji gárggiidanromána (bildungsroman) genres ja earenomážit nissona rávásmánmuitalussan. Vaikke Aikio girji ii leat romána, muhto diktagirji mas lea mitalus, dat sisttisdoallá goitge muitaleapmi vuoddoelemeanttat: badjálás dáhpáhusaid ja muitaleaddji. Divttat govvidit hálli vásáhusaid ja dovdduid. Divttaid hálli doaibmá girjjis mun-muitaleaddjin. Girjji ii leat juhkkovuvvon kapihttaliidda, muhto hálli ovdáneapmi buktá struktuvrra girjái. Divttat ráhkadit bissovaš ollisvuoda, čuovvovaš dikta joatká das, masa ovddit dikta bázi: nu šaddá mitalus. Dávjá čuovvovaš dikta nanne ovddit divtta dulkoma. Muhtun divttat ráhkadit diktabáraid dahje joavkkuid ja seamma fádda varierejuvvo mángga divttas.

Rumaš lea fámoláčat mielde girjjis; dasa speadjalastá hálli vuoinŋalaš nuppástus ja šaddan. Sihke ráhkisvuolta, seksuálavuolta, áhpehisvuolta ja eadnivuolta vásihuvvojit rupmaša bokte. Maiddái luondu lea mielde girjjis ja mángga divttas rumaš ja luonddu giessasit oktii: earet eará šlundun, ráhkisvuolta, áhpehisvuolta ja seksuálavuolta govviduvvojit luonddumetaforaid bokte. Geahčadan, mo hálli vuoinŋalaš šaddan oidno rupmašis ja makkár mearkkašumiid metaforalaš divttat oččot. Njuolgočoalat ja metaforalaš divttaid molsašuddan buktet ritmma girjái. Hálli ovdáneami dáfus leage miellagiddevaš dárkkodit, mo hálli gieđahallá áššiid: maid áššiid son hállá njuolgga, maid metaforaid bokte ja makkár metaforaid son geavaha.

Vaikko Aikio divttat coahkásit govvidit hálli subjeavttalaš dovdamušaid, dat kommenterejit eahpenjuolga maiddái dálá eallima ja máilmmi ja seailuhit maiddái sápmelaš myhtalaš dieđu. Maiddái dat dáhpáhuvvá luonddumetaforaid bokte.

Vuokko Hirvonen
Sámi allaskuvla

Pedar Jalvi bálggis vuosttas sámeielat girječállin Suomas

Jagi 2015 leat gollan čuođi jagi das, go Suoma vuosttas sámi girječálli, Pedar Jalvi girjjáš *Muohtačalmmit* almmustuvai su iežas goasttádussan. Jalvi girjjálaš buvttadus lea dattetge olu stuorát go dát sámi girjjálašvuoda klassihkkár: Jyväskylä oahpaheaddjiseminára váccedettiin (1911–1914) son čálii muitalusaid Sámis eret eará seminára studeantasearvvi bláddái ja báikkálaš aviisii. Son maddái jorgalii suomagillii ovttá muitalusa *Muohtačalmmit*-čoakkáldagas, mii almmustuvai geasset 1915 aviissas.

Semináraáigi lei mávssolaš, dasgo Jalvi oahpásmuvai suomelaš nationála vuignii ja olbmuide, geat beroštedje suomelaš álbmotdiktamis ja dat bokte suge hálu čohkket sámi árbevieruid. Nuba seminára geasseluomuid áigge (1912–1915) son vulggii čoagginmátkkiide, mat dolvo su Sápmai, iežas ruovttuguovlluide. Dáid mátkkiid bođusin son čohkkii árbevierromateriála, maid son doaimmahii Suomelaš Girjjálašvuoda Searvvi arkiivii. Materiála dahká miellagiddevažžan dat, ahte son lea čállán eanaš oasi vuosttas sámegeallii ja jorgalan dan maŋŋá suomagillii.

Jalvi eallingearddi guorahaladettiin badjánitge muhtun gažaldagat, mat gusket su čállingiela oahppamii ja válljemii – namalassii gos son oahpai čállit sámegeallii ja manne son oppalohkái čálligođii sámegeallii duon áigge, goas guovttegielatvuotta lei mánggaide nationalisttaide dego “rukses bivttas” suomelaš nationálastáhta huksemis? Nubbi beroštahti ášši su eallimis lea nammamolsun. Seminára vuosttas jagi, son lonuhii namas Petter Helander ja šattai virggálaččat Pekka Pohjansäde. Pedar Jalvi -namma ihttá bealistis jagi 1914 dokumeanttain. Sihke giellagažaldat ja nammamolsun speadjalastet olbmo identitehtii guoski guorahallamiid ja válljemiid. Sáhttágo dáid su eallima dáhpáhusaid čilget akkulturašuvdna-doahpágiin, lea gažaldat, maid guorahalan iežan sáhkavuorus.

Lena Romsdal Hætta

Huma huma sámegiela

Mun lean bargame giellasosiologijja masterbargguin. Lean Álttás eret ja barggan sámegieloahpaheaddjin dáppe. Masterbarggus guorahalan gielladili Álttás. Háliidan iskat sámegiela vitalitehta dárogielat guovllus gos sámegiella lea arvat unnitlogugiella. Háliidan guorahallat mo sámi váhnemiid mielas lea fievrridit unnitlogugiela viidáseappot mánáideaset dáppe. Barggu áigumuš lea čalmmustahttit eavttuid mat dorjot/ hehttejit sámegiela oahppama.

Mun čadahan kvalitatiivalaš dutkama ja lean jearahallan ovcci váhnema. Jearahallamat leat semi-strukturerejuvvon, mus lei jearahallanofelaš maid čuvvon muhto seammás lei ságastallan friddja, ja ii lean áibbas mearriduvvon man birra ságastallojuvvui.

Johanna Johansen Ijäs
Sámi allaskuvla

Giellaočcodeaddji máná gohččun- ja gieldinvuogit

Deonttalaš modalitehta ovdanbuktá doaimmaid ja daguid lobálašvuoda, geatnegasvuoda ja bákkolašvuoda, ovdamearkka dihte maid oažžu, galgá dahje ferte dahkat – ja maid ii oaččo dahje galgga dahkat. Deonttalaš modalitehta vuodđun lea adnojuvvon giela instrumentála doaibma: gielain olmmoš sáhtá ovdanbuktit iežas dáhtu ja sávaldagaid. Gielain sáhtá maid váikkuhit earáid daguide, dainna sáhtá sihtat ja gohččut earáid dahkat dan maid háliida sin dahkat. Dát doaimmat leat giela ontogenehtalaš vuodđu: deonttalaš modalitehta ihtá dan dihte máná gillii juo giellaočcodeami árra muttus ja ovdal epistemalaš modalitehta. (Gč. omd. Stephany 1993: 135; Lyons 1990 (1977): 826.)

Imperatiiva, earenoamážit imperatiivva nuppi persovna hámit, lea dat formála kategoriija mii adnojuvvo earenoamážit gohččumii ja gieldimii. Vuosttaš persovna hámit adnojuvvojit dábálaččat hortatiivan ja goalmmát persovna hámitges optatiivan. Imperatiivvaid sáhtá daid intensitehta vuodul juohkit mángan vuollejoavkun (gč. omd. Aikhenvald (2012: 198–233) golmmajuogu ja Blum-Kulka ja earáid (1989: 278–281) ovccijuogu). Sáme giela imperatiivvaid intensitehta erohusat eai leat vel guorahallojuvvon, muhto čielggas lea ahte imperatiivvaid sáhtá modifiseret aspektuála suorgásiiguin, nugo momentána-subitiiva ja diminutiiva suorgásiiguin, dahje modála partihkkaliiguin – dahje sihke suorgásiiguin ja partihkkaliiguin. Gohččut ja gielidit lea vejolaš maiddái indikatiivva miehte- ja jearaldatcealkagiiguin, ja daid sáhtá modifiseret konditionálahámiiguin. Modalitehta sáhtá ovdanbuktit maiddái modála vearbbaiguin, verbálahis cealkagiiguin ja impersonála cealkagiiguin maid verbálan lea infinitiivahápmi.

Sáhkavuorus guorahalan makkár vugiid vuollel golmmajahkásaš mánná atná deonttalaš modalitehta gielalaš ovdanbuktimis, nuppiiguin sániiguin: mot mánná gohčču ja sihtá rávisolbmo dahkat juoidá, dahje mot son gielá su dahkamis juoidá. Čielggadan maid makkár intensitehtain modalitehta ovdanbuktojuvvo. Guorahallan vuodđuduvvá ovttá máná ja su áhči báddejuvvon ságastallamiidda dan rájes go mánná lei jagi ja gávccii mánu boaris.

Álggos mánná stivre ságastallanguoimmis daguid ovttaskas sániiguin, nugo advearbbaiguin ja substantiivvaiguin. Vuosttaš veabahámit maid ulbmil lea váikkuhit nuppi olbmo daguide, leat biehttanvearbba ii-imperatiivva ovttaidlogu goalmmát persovna hápmi *ii*, indikatiivva ovttaidlogu goalmmát persovna hápmi, nugo (*áhčči*) *sárgu* (*lámpá*), infinitiiva, ovdamearkka dihte *lohkat*, ja imperatiivva ovttaidlogu nuppi persovna hápmi, nugo *atte*.

Girjjálašvuohta

- Aikhenvald, A. Y. 2012: *Imperatives and Commands*. Oxford Studies in Typology and Linguistic Theory. Oxford: Oxford University Press.
- Blum-Kulka, S. & House, J. & Kasper, G. 1989: Investigating Cross-Cultural Pragmatics: An Introductory Overview. – S. Blum-Kulka & J. House & G. Kasper (doaimm.), *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, NJ: Ablex.
- Lyons, J. 1990 (1977): *Semantics 2*. Cambridge: CUB.
- Stephany, U. 1993: Modality in First Language Acquisition: The State of the Art. – Dittmar, N. & Reich, A. (doaimm.), *Modality in Language Acquisition*. Berlin & New York: De Gruyter.

Marjatta Jomppanen
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

Davvisámegeiela vearbagenetiivva morfologiiija, syntákssa ja semantihkka

Vearbagenetiiva almmuha vuogi, mainna lágiin juoidá dáhpáhuvá, nugo *Máhtte manai čuoigga*. Lean ovdal čállán artihkkala fenomenas, mas guokte ideanttalaš vearbagenetiivva leat cealkagis maŋŋálagaid, nu gohččoduvvon reduplikatiiva vearbagenetiiva (boahtimin bládis *Sámi dieđalaš áigečála*). Guorahallama váldoboáđus lea dat, ahte reduplikatiiva vearbagenetiiva sisttisoallá semanttalaččat guokte iešguđetlágán dajaldaga: 1) dáhpáhus, mii lea measta ollašuvvamin (proksimatiiva), *Čakča lea boađi boađi* ja 2) dáhpáhus, mas lea ollu voluma (intensiiva), *Ánte boahtá bosu bosu*. Dutkamusa vuodul intensiiva reduplikatiiva vearbagenetiivva frekveansa lea unni ja proksimatiiva reduplikatiiva vearbagenetiivva syntávssalaš funkšuvdna lea dábálaččat adverbiala muhto sáhtá leat maid attribuhtta. Dán dutkamusa ulbmilin lea geahččat seamma dutkanmateriála ovttaskas vearbagenetiivva ektui. Ovdamearkka dihte sáhtágo ovttaskas vearbagenetiiva leat atribuhta funkšuvnnas. Sámegeiela giellaoahpaid mielde dat ii leat vejolaš (Nielsen 1979 [1926.29]; Nickel 1994; Nickel & Sammallahti 2011; Pope & Sára 2004). Dutkanmateriálan leat čáppagirjjálašvuoda girjjit, Norgga ártalaš universitehta ja Norgga Sámedikki sámi teakstačoakkáldat (SIKOR), jearahallanmateriála (KOTUS, SKA ja TKU) ja internehtas vižžon materiála. Čoggojuvvon materiála lea dasto analyserejuvvon semanttalaččat, morfologalaččat ja syntávssalaččat.

Inger Katrine Juuso

Oaidnemeahttun báikenamat – njuoraid namat ja mo daid gávdná

Sápmelaččaid árbevirolaš luonddugeavaheapmi bohtá oidnosii ieš guđet ge láhkai maiddái gielalaččat. Mo bivdobáikkiid gávdná árbevirolaš málle mielde lea leamaš ja lea ain dehálaš máhttu olbmuid gaskkas. Dieđut bivdobáikkiid birra leat sihke dárbbášlaččat ja dehálaččat guollebivdiide danne go dat mitalit gokko galgá bivdit vai deaivá guoli.

Dán presentašuvnnas čilgejuvvo árbevirolaš báikenammavuogádat mii geavahuvvo guolástettiin siskkit Várjavuonas, Unjárgga gieldda mearračázádaga siskkobealde.

Báikenammavuogádaga guovddáš tearpmat leat *njuorra* ja *vihtán*. Ovdanbuktimis bohtá goabbá ge tearbma čilgejuvvot ja maiddái tearpmat doaimma báikenammavuogádagas ovdanbukto. Báikenamaid ektui lea dás earenoamáš ahte njuorat leat namahuvvon báikenamaid mielde váikko čalbmi ii daid sáhte oaidnit. Njuoraid gávdnamii geavahuvvo vuohki gos mearkkat, vuogádagas gohčoduvvon vihtanat mat oidnojit gáttebealde ja mearabealde, galget čájehit njuora posišuvnna. Sámi báikenamaid sáhtá májggga vuolggáčiegas guorahallat. Dát presentašuvdna vuolgá gielalaš vuolggasajis, muhto guoskkaha maiddái sámezielat báikenamaid báikkálaš čanasteapmi ja almmolaš geavaheami Norggas.

Árbevirolaš njuorra ja vihtan báikenamma vuogádaga birra lea uhcán čállojuvvon ja uhcán maid gávdná daid birra almmolaš čállagiin. Almmolaš kárttain eai obba gávdná ge. Sáhtá dadjat dát lea árbevirolaš máhttu mii lea jávkame, sihke ođđaáigásaš tehnikkalaš vejolašvuodaid dihte, muhto maiddái mearrakárttaid ja eará kárttaid namahisvuoda dihte.

Maja Lisa Kappfjell, Sandra Nystø Rahka, Sjur Nørstebø Moshagen ja Thomas Omma
UiT Norgga árktaš universitehta

Hástalusat meattáhusmodeallain davvi-, julev- ja máttasámi čállindárkkistanreaidus ja buohtastahttin iežá gielaide čállindárkkistanreaidduiguin

Čállindárkkistanreaidu lea guovtti oasis: akseptor - oaidná ahte leago sátni boastut vai njuolga stávejuvvon, ja meattáhusmodealla - čollu árvalusaid got stávet galggalii sáni njuolga.

Dás gieđahallo:

- Meattáhusdivvuma oppalaš mekanisma
- Heiveheapmi umas gielaide
- Buohtastahttin Islánda, Kalaallit Nunaat ja dárogiela čállindárkkistanreaidduiguin

Meattáhusmodealla lea moatti oasis:

- oppalaš modealla Levenshtein-guhkkodaga vuodul
- Levenshtein-modealla heiveheapmi iešguđet gielaide, omd: $a \rightarrow á$ (manná \rightarrow mánná)

Levenshtein-modealla lea dávjá ilá eaŋkil gieđahallat meattáhusaid maid sámi teavsttain gávdná. Dan dihte dasa lea lasihuvvon sámegielaide heivehuvvon oassi. Omd: $ávcca \rightarrow ávzza$ (sávccaid \rightarrow sávzzaid).

Iežá hástalus lea suffiksmeattáhusat, maid olbmot dahket, omd. vearropassiivva hápmi dehe loatnasániid heiveheapmi. Lea sierra meattáhusmodealla, mii dušše gieđahallá suffivssaid. Omd:

- $uvvui \rightarrow uvai$: vajálduvvui \rightarrow vajálduvai (davvisámi)
- $uraj \rightarrow uvrraj$: kulturaj \rightarrow kultuvrraj (julevsámi)

Maŋážussii lea sierra modula mii gieđahallá čállinmeattáhusaid dábalaš sániin. Omd: $jih \rightarrow jïh$ (máttasámi).

Dát oasit biddjojit ovtas meattáhusmodeallan.

Meattáhusmodeallain ferte várrogasat meadaldit, jos ilá soras šaddá de olles prográmma hihtu, ja ii oktage huola njoazes prográmma. Dás mii háliidit buktit ovdan got mii dan leat árvvoštallan. Modealla galgá nagodit divvut ollu meattáhusaid muhte lihkká ii oaččo Leahkit nu mohkkái ahte hihtu ilá ollu.

Čállindárkkisteami árvvoštallamis váldojuvvo vuhtii:

- galle evttohusa vissis sátni oažžu
- gokko ráiddus njuolga evttohus lea
- man dávjá njuolga evttohus boahá

Mii leat menestuvvan seamma bures dehe buorebut go:

- Islánda Hunspell ja Púki
- Kalaallit Nunaat čállindárkkisteapmi
- dárogiela Hunspell

Mii háliidit ovdanbuktit dáhtáid mat dán čájehit. Dáhtáid vuoddu lea gollestandárdakorpus ja testenbeaŋka čállindárkkistanreaiduide.

Eino Koponen
Koneen Säätiö veahkkeruhtadutki

Nuortalašgiela komparašuvdna: variašuvdna ja normeren

Nuortalašgiela girjegiella vuodđuduvvui 1970-logus ja lea okta nuoramus sámi girjegielain. Vuosttaš norbmagiela govven lea girjjiis *Koltansaamen opas* (Mikko Korhonen, Jouni Mosnikoff, Pekka Sammallahti 1973). Giela norpmat (lagamustá čállinvuohki) leat áiggi mielde dárkkistuvvon, ja dáláš norbma oidno čielgasamosit sátnegirjjiis *Lää'dd – sää'm sää'nnke'rijj* (Pekka Sammallahti, Jouni Mosnikoff 1991), mas leat s. 10.000 ohcansáni lassin nomenaid ja vearbaid sojahanmállet. Dasa lassin lea nuortalašgiela sojahanoahppa govvejuvvon (geavatlaččat) girjjiis *Sää'mkiöl kiöllvuä'ppes škoouli vääras* (Satu da Jouni Moshnikoff, Eino Koponen 2009) ja (teorehtalaččat) barggus *A Grammar of Skolt Saami* (Timothy Feist; almmustuvvan internehtas 2010).

Vaikko nuortalašgiela sojahanoahpa vuodđogažaldagat leat juo čovdojuvvon, ovttaskasáššit gáibidit velá dárkkálnuhttima. Dat lea bohtán oidnosii maddái dan oktavuodas, go Oulu universitehtas dollojuvvui giđdat 2015 vuosttaš háve nuortalašgiela vuodđooahpuide gullevaž sojahanoahpa gursa. Dán ovdaságas giedahallojuvvo adjektiivvaid komparašuvdna (komparatiiva- ja superlatiivahámiid ráhkadeapmi) giela variašuvnna ja normerema geahččanguovllus.

Anni Magga-Eira
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

Sosioonomastihkalaš guorahallan báikenamaid vuoddoosiid variašuvnnain

Dán sosioonomastihkalaš sáhkavuorus giedáhalan boazosápmelaš almmáiolbmuid báikenammamáhtu. Guorahalan namalassii makkár erohusat leat báikenammamáhtuin báikenamaid vuoddoosiin. Vuoddoasseappellatiivan eai álo geavahuvvo seamma leksema sihke álgoálgosaš báikenamas ja variánttas ovdamearkan *Stohpočopma* → *Stohpočohkka*. Álgoálgosaš sámegeala báikenamaid vuoddoosit leat govvidan lokalitehtaid šlájaid čielgasit. Dakkár dáhpáhusain, main dihto topográfalaš appellatiivvat geavahuvvojit synonyman, sáhtta nuppástuvvat namaid álgoálgosaš diehtu semantihkalaš sárgosiid birra. Dát mearkkaša, ahte variánttaid topográfalaš appellatiivaid mearkkašumiin eai leat šat čielga erohusat, mii fas mielddisbukta ahte dárkilis diehtu, maid sámegeal báikenamaid vuoddoosit sisttisdoallet rievda. Sosioonomastihkalaš báikenammadutkan lea odđa dutkansuorgi sámegealas, mii sisttisdoallá sosiolingvistihkalaš dutkanperspektiiva. Sámegealas lea dahkkojuvvon dušše okta dutkamuš, mii gullá dan dutkansuorgái. Sosioonomastihkalaš dutkansuorggis leat guovddázis báikenamaid geavahussii ja variašuvdnii guoskevaš fáttát. Dát dutkansuorgi váldá vuhtii olles dan sosiála dilálašvuoda, gos namat geavahuvvojit.

Dutkanmateriálan leat geavahuvvon njálmmálaš báikenammageardi, mii lea čoggojuvvon jearahallamiid bokte. Dutkamis leat fárus 10 boazosápmelačča Suoma bealde Sállevári bálgošis. Boazosápmelaččain lea earenomáš báikenammamáhttu. Sámiid njálmmálaš árbevierus guovddáš oasis leat báikenamat, mat leat fievrriiduvvon njálmmálaččat viidáseappot odđa buolvvaide. Báikenamain dáhpáhuvet nuppástusat, go ealáhusvuogit rivdet, namalassii báikenamat sáhttet rievdat, go boazodoallu ja fievrut nuppástuvvet. Odđa kulturvuogit leat dagahan, ahte mánáin ii leat šat nu lagas oktavuolta lundui go ovdalaš áigge mánáin. Teknihkalaš ovdáneapmi lea váikkuhan nu, ahte nuorat olbmot eai geavat báikenamaid ja -namahusaid seamma láhkái go boarrásut boazosámit dahke go johte herggiiguin, vázze ja čuige.

Hanna Mattila
Sámi allaskuvla ja Tampere universitehta

Giella, luondu ja olmmoš Áillohačča divttain

Dála Sámi dáiddáriin dáiddalaš olggosbuktimis leat ekologalaš temát, ”ruoná” árvomáilbmi ja ekopolitihkalaš sáhka eanet ja eanet oidnosis. Luonddu nuoskkideapmi ja earenomážit ruvkefitnodagaid mieldeorrun arktihkalaš guovllus leat dagahan dan, ahte dála Sámi dáidda lea eanet ja eanet diđolaš ekologalaš problemain. (Eko)politihkalaš ja servodatlaš oassálastin lea šaddan oassin dáiddalaš olggosbuktimis. Seammás go dáiddarat bealuštit Sámiid vuoigatvuodaid, sii figgat váikkuhit maid ekologalaš áššiide. Dán jurddašuvuođi ja dáidaga giella, mii deattuha analogiija luonddu ja eamiálbmogiid kultuvrra buresbirgejumi gaskkas lei mihtilmas jo Áillohačča (1943-2001) poetihkkii. Dán sáhkavuorus suokkardange, mo ekologalaš gažaldagat tematiserejuvvojit Áillohačča divttain oktavuodas (sáme)giela, luonddu ja olmmošvuoda guoski fáttáide. Čuolbmá lea áigeovuodil danne go luonddugovat ja -veardádusat mihtilmas Áillohažžii, geardduhuvvojit maid dála sámi girjjálašvuodas ja eará dáiddalaš olggosbuktimis.

Sáhkavuorru gieđahallá giela, luonddu ja olbmo gaskavuodaid Áillohačča divttain postkolonialisttalaš-ekokritihkalaš perspektiivvas. Teorehtalaččat lahkanan fáttá kritihkalaš dulkonrámmas, mii ovttaštahtá postkolonialisttalaš teoriija, ekokritihka ja eamiálbmogiid dieđu. Ovdanbuktin fokusere dihto divttaide *Ruoktu váimmus* (1985), *Beaivi, áhčážan* (1988) ja *Eanni, Eannážan* (2001) diktačoakkáldagain. Diktaovdamearkkaid bokte ovdanbuktin lahkana temáid oktiigullelašvuoda sierra belliid.

Gáldut:

ADAMSON, JONI 2001: *American Indian Literature, Environmental Justice, and Ecocriticism. The Middle Place*. Tucson, Arizona: The University of Arizona Press.

DANA, KATHLEEN OSGOOD 2003: *Áillohaš the shaman-poet and his govadas-image drum. A Literary Ecology of Nils-Aslak Valkeapää*. Department of Art studies and Anthropology. Oulu: University of Oulu.

HIRVONEN, VUOKKO 1999: *Sámeeatnama jienat: sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: DAT.

HUGGAN, GRAHAM & TIFFIN, HELEN 2010: *Postcolonial Ecocriticism. Literature, Animals, Environment*. London & New York: Routledge.

Postcolonial Green. Environmental Politics and World Narratives. Ed. by Bonnie Roos and Alex Hunt. Charlottesville & London: University of Virginia Press.

VALKEAPÄÄ, LEENA 2011: *Luonnossa. Vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa*. Helsinki: Maahenki.

Satu-Marjut Nieminen
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

Giellalávgunoahpahus Ohcejohnjálmmi skuvlii! Muhto mo?

Čakčat 2014 álggii Anára Sajosis giellalávgun skuvlejupmi, man leaba Suoma Sámediggi Oulu universitehta Giellagas-instituhtta lágidan. Skuvlejupmi lea oaivvilduvvon sámeielat oahpaheaddjiidda, muhto maiddái árrabajásgeassima bargiin lei vejolašvuohta oassálastit. Skuvlejumi ulbmilin lea giellalávgunmetoda heiveheapmi sámeoahpahussii. Ohcejogas leamaš skuvllain ja beaiveruovttuin jo mángalot jagi hástalussan sámeielat oahpahasu iešgudetdássásaš giela hállit. Dát lea buktán ovdan hui olu jurdagiid sihke bargiin ja váhnemiin. Danin mearridiige Ohcejoga čuvgehuslávdegoddi 24.2.2015 dahkat giellalávgunoahpahasu v́aras oahppoplána oahppoplánaođastusa oktavuodas. Giellalávgunoahpahus ovdanbuktojuvvui váhnemiidda gidđat 2015 ja vuosttaš joavku álggahii čakčat 2015..

Miehtá máilmmi leat olu iešgudetlágan mállet giellalávgunmii, mu oaiivilin lea dutkat mii dain heive buoremusat Ohcejohnjálmmi skuvlii. Dáin áiggiin Ohcejogas leamašan sierra luohkát sámeielagiidda ja suomagieliagiidda. Beaiveruovttut leat sámeielat eatnigiellan hálli mánáide, suomagielat beaiveruoktu suomagiela hálli mánáide ja giellabeassi mánáide, geaid váhnemat leat massán sámeielat. Mánat gudet leamaš giellabeasis, leat lihkká álggahan skuvlabálgá suomagielat oahpahasu dan dihte, go váhnemat eai leat jáhkkán mánáideaset birget sámeielat oahpahasu. Danin mearridiige Ohcejoga čuvgehuslávdegoddi 24.2.2015 dahkat giellalávgunoahpahasu v́aras oahppoplána oahppoplánaođastusa oktavuodas. Dát oahppoplánaođastus boahtá Suomas fápmui čakčat 2016. Nappo geavatlaččat Ohcejohnjálmmis leamaš oahppojagi 2015-2016 giellalávgunoahpahus, mii lea čuvvon Ohcejoga gieldda dálá oahppoplánaid. Maiddái giela prosentuaála oassi oahpaheamis leamaš eahpečielggas, dasgo bealli giellalávgunoahpahasu lea addon suomagillii. Danin leage hui dehálaš oazžut doaimmi oahppoplána fápmui nu johtilit go vejolaš. Mu ulbmilin lea oazžut iežan dutkamusa gárvvisin ovdal go oahppoplána bargajoavku doalvu iežas plána politihkkáriidda dohkkeheapmái.

Marja-Liisa Olthuis¹⁺³, Erika Sarivaara², Ciprian Gerstenberger¹ ja Trond Trosterud¹

¹ UiT Norgga árkatalaš universitehta, ² University of Lapland, ³ Oulu universitehta

Čyeti čälled anarâškielân ‘100 writers for Aanaar Saami’ – Kirjâlistemohjelm huksim uhkevuálásii kielâ várás

Maailm ucceblovokielâin lii táválávt riges njálmálâš traditio, mut toh iä jur čalluu. Anarâškielâin ij lah spiekâstâh taas: oovtâ tááhust čäällimdomeneh láá uccáá já nube tááhust čälleeh illá kávnovej. Luhostum revivalistemprosessist huolâhánnáá kielâsárnoi meeri lii viehâ vyeligâš: anárašgielast láá suullân 450 sárnod (eeni- já viereskielâliih), mut tuše muádiloves čäälíh kielâ pyereest. Keevâtlávt ohtâ olmooš lii annaam huolâ anarâškielâ kirjâlii pyevtitmist majemui 25 ive ääigi.

Kielâteknologiapargo ohtâvuodâst šoddâm proojeekt ulmen lii uázžud 100 čälled anarâškielân, nonnid kielâ kirjâlii traditio já väldid kielâteknologisijd išenävuud anon kielâsiärvádâhân. Taat váátá uđđâ kirjâlistemohjelm huksim. Taan ohjelm myensterin váldoo ive 2009 - 2010 tievâsmittemškovliittâs¹, mon ääigi 17 pargoellim äššitobded máttááttâllii kielâ já valdii tom anon jieijâs pargokiellân škovliittâs maŋa. Taah äššitobdeeh rekrytistojii tuovņâđ lappum koskâmuu kielâsuhâpuolvâ. Kirjâlistemohjelm ulmen lii uázžud anarâškielâ sárnoid čäällid kielâ.

Sahâvuárust čáittojeh kieddikojjádâlmij algâpuátuseh, moin čiälgá, maggaar čäällimtorjuu kielâsiärvuš taarbâš já arvâluvoo, maggaar ohjelm tai táárbui várás ličij ávhálâš huksid. Uásiväldei feeriimeh já almolâš savâstállâm láá meiddei vuáđđun ohjelm oodvedmân.

Máilmmi unnitlogugielain lea dábalaččat rikkis njálmálaš tradišuvdna, muhto dat eai jur čállojuvvo. Anárašgiellage ii leat spiehkastat dása: ovtta dáfus čállindomenat leat unnán ja nuppi dáfus čállit illá gávdnojit. Lihkostuvvan revitaliserenproseassas fuolátkeahhta giellahupmiid lohku lea viehka vuollegaš: anárašgielas leat sullii 450 hupmi (eatne- ja vierrogiellagat), muhto duššebeare moaddelogis čállet giela bures. Geavatlaččat okta olmooš lea atnán fuola anárašgiela girjjálaš buvttádeamis maŋimuš 25 jagi áigge.

Giellateknologiijabarggu oktavuodas šaddan prošeavtta ulbmilin lea oázžut 100 čállii anárašgillii, nannet giela girjjálaš tradišuvnna ja váldit giellateknologalaš veahkkereaiduid gevahussii giellaservvošis. Dat gáibida odđâ girjjálastanprográmma huksema. Dán prográmma minsttarin váldojuvvo 2009 - 2010 čađahuvvon dievasmahttinskuvlejupmi²: dan áigge 17 bargoeallima äššedovdi oahpahalle giela ja válde dan atnui iežas bargogiellan skuvlejumi maŋŋá. Dát äššedovdit rekryterejuvvojedje duogņat láhpon giellasohkabuolvva. Dál ulbmilin lea oázžut anárašgiela hupmiid čállit giela.

Sáhkavuorus čájehuvvojedje gieddejarahallamiid algobohtosat, main čiälgá, makkar čálálaš doarjjaga giellasearvnuš dárbbâša ja árvaluvvo, makkar prográmma dáid dárbbuid várás livččii ávkkálaš hukset. Oasseváldiid vásahusat ja almmolaš ságastallan leat maiddái vuodđun prográmma ovddideapmái.

¹ Tievâsmittemškovliittâs lii dokumentistum kirjeest Olthuis - Kivelä & Skutnabb-Kangas 2013: Revitalising Indigenous Languages: How to Recreate a Lost Generation. Bristol: Multilingual Matters sehe päikkisijđoin <http://www.casle.fi>.

² Dievasmahttinskuvlejupmi lea dokumenterejuvvon girjjis Olthuis - Kivelä & Skutnabb-Kangas 2013: Revitalising Indigenous Languages: How to Recreate a Lost Generation. Bristol: Multilingual Matters sihke ruoktosiiduin <http://www.casle.fi>.

Berit Margrethe Oskal

Garra boját ja fiinna nieiddat - Heteronormativitehta sámi čáppagirjjálašvuodas

“Garra boját ja fiinna nieiddat – Heteronormativitehta sámi čáppagirjjálašvuodas” lea mu masterdutkanmuš sámi čáppagirjjálašvuodas man gárvejin 2015 giđa. Dutkamuša vuodđun leat queer-teoriiijat, sosialiserenteoriiijat ja sohkabealsosialiserenteoriiijat, ja dutkanmetoda lea kritihkalaš diskursaanalysa. Guorahalan njeallje sámi romána mat leat čállojuvvon ođđasit áiggis, maŋŋel jagi 2000, ja mat govvidit dálá sámi servodagaid.

Dutkamušas guorahalan makkár kultuvrra sámi čáppagirjjálašvuohta ovddida normálan, lunddolažžan ja árvvus adnojuvvon kultuvran ráhkisvuođa ja seksualitehta dáfus, ja mii lea dasto dat mii olgguštuvvo dahje hilgojuvvo. Dutkosiin čájehan ahte heteroseksualitehta ja árbevirolaš sohkabealjurddašeapmi leat vuolggasadjin ja norbman sihke ráhkisvuođas, seksualitehtas ja sohkabealrollain, ja birastahttet buot jurdagiid ja daguid visot girjjiin mat leat dutkanmateriálan. Dievdoolbmot govviduvvojit garra boján geat leat searat meahcis, geat barget roavvabargguid, máhttet mohtorfievrruiguin ja juhket alkohola, ja nissonolbmot fas govviduvvojit fiinna nieidan geat čorgejit viesu, rádjet čoliid, duddjojit ja fuolahit ruovttu ja mánáid. Homofilijja, LHBT-áššit ja molssaevttolaš eallinvuogit eai báljo oba giedahallojuvvo ge sámi románain, ja daid háviid go giedahallojuvvojit de leat eanas negatiiva oainnut mat bohtet ovdan. Heteroseksualitehta, náitaleapmi ja bearašeallin adnojuvvojit árvvus ja homofilijja ja queer-áššit fas dulbmojuvvojit dahje dahkkojuvvojit oaidnemeahttumin.

Sámi servodagas lea oppalaččat olu jávohisvuohta homofiillaid ja LHBT-áššiid birra, ja fáddá lea maiddá unnán dutkojuvvon. Dat moadde dutkamuša mat gávdnojit konkluderejit ee. ahte sohkabealrollat, bearaščanastagat, osku, árbevierut, vealaheapmi ja ovdagáttut dahket váttisin dovddastit iežas lesban dahje homofiilan sámi birrasiin. Mu dutkamuš goddá oktii dáid ovddeš dutkamušaid čáppagirjjálašvuođa bokte, ja dáinna vugiin geahččalan gávnnahit maid dat ovdalis namuhuvvon ákkat mat dahket váttisin dovddastit iežas lesban dahje homofiilan sámi birrasiin, sisttisdollet. Dákkár dutkamis lea mearkkašupmi olu olbmuide, ja lea mielde fállame dehálaš fuomášumi queer-dutkama áigumuša mielde, namalassii ahte olbmo ii sáhte málle sisa coggat.

Nils Oskal

Persovnnalaš etihka, oktasaš morála ja oskkoldaga gaskavuodát Anders Bæra (1825-1882) ja Lars Hætta (1834-1897) jurdagiid vuodul.

Anders Bær ja Lars Hætta čáliiga muitalusa iežaska eallima birra ja vuoiŋŋalaš dili birra Guovdageainnus ovdal 1852 stuimmiid. Iežaska eallindáhpáhusaid vuodul soai imaštallába ja guorahallába ehtalaš ja eksisteanssalaš jearaldagaid ja mo dakkár jearaldagat bohtet ovdal olbmuid servvoštallamis ja movt dakkár jearaldagat leat čadnojuvvon oskkui sudno eallimis. Dan artihkkalis bijan mon ovdan ja guorahalan dárkileappot muhtin čuolmmaid mat leat suddo čállošis, ja jearaldagaid maid soai divvuba ja maid soai vástida daidda jearaldagaide. Dasa lassin mon guorahalan etihkalaš eavttuid, ja implikašuvnnaid sudno ákkastallamis. Sudnos leat garrá gáibádusat duođalaš ehtalaš eksisteanssalaš iešguorahallamiidda, seammás go lea eahpečielggas makkár gaskavuolta lea ehtalaš eksisteanssalaš vástádusain oktasaš moralalaš vástádusaide sudno ipmárdusa mielde. Dasa lassin orruba soai maid dohkkeheame (juobe maŋŋel stuimmiid) ahte oktasaš buorre morála lea vejolaš rievttis osku haga.

Jonna Palovaara
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

Sámegielaideid váikkuhusat suomagiela davimus suopmaniin

Suomagiela davimus suopmaniin sihke Suoma ja Ruota bealde geavahuvvojit ollu sániid mat spiehkastit suomagiela girjegiela. Dávjá čilgejuvvo, ahte dát leat loatnasániid ruotagiela dan sadii ahte fuopmášuvvo sámegielaideid dagahan váikkuhusaid suomagillii. Sámegielaideid váikkuhusain (eng. transfer) suomagiela davimus suopmaniin ii leat dahkkojuvvon ollislaš dutkamusa ovdal.

Mu nákkosdutamusa ulbmilin lea čilget davvisámegiela ja julevsámegiela dagahan váikkuhusaid suomagiela davimus suopmaniin, eandalii meängillii ja dan boaittoeale Jiellevári suopmanii. Ulbmilin lea dutkat Durdnosa ja Jiellevári suopmaniid sátneráju ja Jiellevári suopmanis dasa lassin fonologijja, morfosyntávssa ja syntávssa, danin go Jiellevári suopman spiehkasta eará davimus suopmaniin hui ollu ja guovlu lea gievrras sámegielaideid hállanguovlu. Dutkanmateriálan leat sátnegirjjit ja jietnabáttit. Sámegielaideid dagahan vaikkuhusain meängillii sáhtta namuhit leksikála rievdeami: *karppa* 'keppi, risu' < (SaaN) *skárba*, ja fonologálaš rievdeami, gemináhta preaspirášuvdna: *ahpi* 'appi' < (SaaN) *vuohppa*.

Dutkamusa teorehtalaš vuodđun lea kontáktalingvistihkka. Teoriijan geavahan metatypijja (eng. metatypy), man austrálialaš lingvista Malcom D. Ross lea ovddidan 1990-logus. Su oainnu mielde gielat, mat leat eatnandieđalaččat lahka guimmiideaset, vigget rievdat eará láhkai, go maid guovttegielaga hállit dagahit rievdadusaid gielas.

Dutkanfáddá lea dán rádjái hui unnán dutkojuvvon. Muhtun nákkosgirjjiid čállit lea goit fuomášuhtán, ahte suomagiela davimus suopmaniin leat dáhpáhuvvan ollu sániid lonuheapmi sámegielain. Dát dutkamus lea dehálaš suomagiela suopmaniid dutkamusa, sámédutkamusa ja meangiela girjegiela standardiserenbargus.

Unnitlogugielat leat ožžon ollu fuomášumi mañimus áiggiid etnihkalaš gohccáma dihte. Bohtosat veahkehit áddet giela rievdeami dalle go hállit leat mánggagielat.

Ilona Rauhala

Buorit, bahát ja romes adjektiivvat DigiSápmi-korpusa sagastallamiin

Dát sáhkanvuorru guoská adjektiivvaid geavaheami sámegielaš ságastallamiin, mat leat cohkkejuvvon Avvilis, Ohcejogas ja Kárášjogas. Korpusas lea 8 ságastallama, main lea guokte dahje golbma ságastalli. Ovtta ságastallama guhkodat variere 5 ja 15 minuhta gaskka (eanet korpusa cohkkema birra Jokinen & Wilcock 2014). Korpus lea annoterejuvvon Praat-programmain.

Ságastallamiin lea geavahuvvon sullii 56 sierra adjektiiva. Stuorit oassi dain lea máinnahuvvon dušše oktii, muhto earenoamážit adjektiivvat, mat guddet positiiva dahje negatiiva mearkkašumi, leat máinnahuvvon máŋga geardde. Dát sáhkanvuorru guoská adjektiivvaid *buorre*, *somá*, *fínnis*, *heittot*, *headju*, *váttis*, *váigat* ja *váivi*. Buot dát adjektiivvat gávdnot korpusas eanet go oktii. Dutkamuš guorahallá dat, mo dat leat geavahuvvon korpusas. Dát dutkamuš lea geavatlagaš ja analysere, makkár hámit leat geavahuvvon adjektiivvaid typihkalaš posišuvnnain attribuhtan ja predikatiivan.

Dán sáhkanvuorus čájehan, ahte dutkamuša adjektiivvaid geavaheapmi lea hállangielas earálágan go girjegielas. Sierra adjektiivvain lea sierra tendeansa orrut attribuhtan dahje predikatiivan ja dat váikkuha maid dan adjektiivva attribuhta- ja predikatiivahámiid seilomii. Jos sátni gávdno eanemusat predikatiivan, nugo *somá*, attribuhttahápmi sáhtá jávkat. Seammá guoská maid adjektiivvaid, mat gávdnot eanemusat attribuhtan. Korpusa mielde orru goittotge na, ahte oasi adjektiivvain, nugo *headju* leksikalisere na, ahte dat orrot dušše attribuhtan.

Gáldut:

Jokinen, Kristiina & Wilcock, Graham 2014: Community-based Resource Building Data Collection. – *Proceedings of 4th International Workshop on Spoken Language Technologies for Under-resourced Languages*, pp. 201–206.

Magreta Sara
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

Davvisámegiela gielladili guorahallan Anára ja Eanodaga gielddain

Suomas lea giellaláhka mii dorvvasta rievtti geavahit sámegiela almmolaččat. Mu dutkamuš giedahallá dan, mo giellaláhka ollašuvvá geavadis Anára ja Eanodaga gielddain. Meroštalan davvisámegiela gielladili UNESCO Language Vitality and Endangerment (LVE) julggaštusa vugiin. Čielggadan man áitatvuloš giella lea Anára ja Eanodaga gielddain.

Dát lea giellasosiologalaš dutkamuš ja gullá gielladiehtaga suorgái. Sámegiela guoski giellasosiologalaš dutkamuš lea álgán 1970-logu loahpas sihke Norggas, Ruotas ja Suomas. Giellasosiologiija dutká hupmetgo olbmot giela vai eai ja dat gidde fuomášumi mánáid ja nuoraid giellageavaheapmái ja hubmiid meriide. Dutkamuša ulbmilin lea heivehallat informánttaid vástádusaid áššiide mat váikkuhit UNESCO LVE-teoriija mielde gielladillái. Giellasosiologiijas lea maŋemus ággiid dutkojuvvon giellaveahádagat, revitališuvdna ja áitatvuloš gielat. Davvisámegiela gielladilli ii leat mu dieđuid mielde dutkojuvvon dán gielddain dán perspektiivvas.

Dutkanmateriála lea čoggojuvvon jearahallamiin Anára ja Eanodaga gielddain. Lean jearahallan váhnemiid, geain leat vuollel skuvlaahkásaš mánát ja geat sámástit iežaset mánáiguin. Dasa lassin lean jearahallan maidái oahpaheddjiid goappaš gielddain. Jearahallamiin lean čielggadan informánttain giellageavaheami, giela stáhtusa, giela sirdáseami ja giela mearkkašumi guoski áššiid. Jearahallamiid lassin lean čielggadan jearahallanskoviin áššiid, mat gusket informánttaid iežaset ja mánáid eatnigillii, ovdamearkka dihte giellageavaheapmái ja giellamáhttui.

Dutkamuša analysas bohtá ovdan ahte vaikke Suomas lea giellaláhka mii dorvvasta rievtti geavahit giela almmolaččat, lea sámegiella dilis gos dat geavahuvvo dušše beaivválaš gulahallamii eará sámegielaiguin. Giellalága buktán rievttit eai ollašuva praktihkas. Materiála muitala maidái ahte Anára gielddas sámegielat olbmot leat hárvánan suomastit gaskaneaset ja ahte skuvllat ja mánáidgárddit váikkuhit negatiivvalaččat mánáid giellamáhttui. Skuvllat leat suomagielagat, gos sámegiella geavahuvvo dušše sámegieloahpaheddjiid oahpahan diimmuin. Dutkamušas bohtá ovdan ahte Eanodagas olbmot eai bija mánáid sámegielat oahpahussii. Dát čájeha ahte giela ektui leat negatiivvalaš doaladumit.

Aino Valovirta ja Sierge Rasmus
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

Fuomášumit Máinnashearggi gielas

Čakčat 1956 dutkit Jouko Hautala, Erkki Itkonen ja Toivo Vuorela jearahalle sápmelaččaid Anáris ja Ohcejogas ja báddejedje luđiid, máidnasiid ja muitalusaid. Sis ledje guhtta informántta, geain sii čohkkejedje oktiibuot 147 máidnasa ja 37 luođi. Čakčat 2015 álggahuvvui bealistis Oulu universitehta Giellagas-instituhtas Máinnasheargi-nammasaš mánggadiedalaš projeakta, mas ulbmilin lea dutkat dan materiála sihke giela ja árbevieru dutkamuša perspektiivvain. Projeavtta boadusin áigut almmustahttit materiálačoakkáldaga, ainjuo njealje artihkkala ja guokte pro gradu - barggu.

Dán sáhkavuorus moai muitaletne projeavtta iežame oasis: čájehetne projeavttas čohkkejuvvon korpusa ja dan geavaheami ja bukte ovdan preliminára bohtosiid iežame pro gradu -dulkamušain. Munno dulkamušat gullojit davvisámegiela oahpposuorgái, ja dutkanmateriálan munnos leat Aslak Guttorm, Luhkkár-Jon Ásllaga (1891–1972), máidnasat.

Aino Valovirta lea guorahallamin hállojuvvon máinnasgiela ráhkadusaid, nappo dan, mot ja makkár osiin celkosat (eŋg. *utterance*) leat ráhkaduvvon ja makkáraččat daid osiid gaskavuodát leat. Dulkamušas son atná ávkin syntávttalaš dutkanmetodaid ja teakstalingvistihka. Vaikko hállojuvvon giella almmolaččat adnojuvvoge giela primára hápmin, davvisámegiela syntávssa dulkamuš lea dássázii eanas vuodđuduvvan čállojuvvon giela dulkamii. Dan dihte leage sihke dehálaš ja miellagiddevaš analyseret hállojuvvon giela.

Sierge Rasmus pro gradu -dulkamuš giedahallá aspektuála vearbasuorgásiid áiggi almmuheaddjin ja mo daid sáhtá geavahit máidnasiid giela hervemii. Ulbmilin lea analyseret guhtege suorgása geavahanfrekveanssa ja semantihkalaš mearkkašumi ja dulkot mo dat ovdanbuktá muitaleaddji doaladumiid muitaluvvon áššiid hárrái. Davvisámegiela suorgásiid leat ovdal dutkan omd. Knut Bergsland, Klaus Peter Nickel ja Pekka Sammallahti, ja gáldun dán dulkamušas leat maddái eará gielaide dutkit (Carl Bache, Bernard Comrie, Östen Dahl).

Taarna Valtonen
Oulu universitehta Giellagas-instituhtta

”Báiki báikki manjis”

Báikenamat Nils-Aslak Valkeapää diktaduojs *Beaivi, Áhčážan*

Sámegielain ja -kultuvrrain báikenamain lea erenomáš stáhtus. Dasa lea sivvan dat, ahte eatnamat leat kultuvrra vuoddu: árbevirolaš sámeservošiin kultuvrralaš iešmearrideami guovddášelemeanta lea čavga oktavuoha dihto eatnamiiguin (omd. Fjellheim 1995: 39). Dat boahtá ovdan earret eará árbevirolaš teavsttain, degomat luđiid dajahusain. Juo boarrásamos dokumenterejuvnon luohdevittain, 1673 almmustuvvan Čearbmá Ovlá, Olaus Sirma dujiin báikenamain lea guovddáš rolla (gč. omd. Aikio ja earát 1974: 28, 32). Maiddái dálá sápmelaš girjjálašvuodas báikenamain lea erenoamáš sajádat. Girjjálaš dujiin báikenamaid funkšuvdna earrána goit duohtaeallima báikenamain: dat doibmet vuosttažettiin kreatiiva funkšuvnnas ja dušše muhtumiin nammadeaddji funkšuvnnas.

Áillohaš, Nils-Aslak Valkeapää geavaha govadasastis *Beaivi, Áhčážan* (1989) olu báikenamaid. Lean analyseren dáid báikenamaid guovtti geahččanguovllus: girjjálašvuoda olggosbuktinvuohkin dahjege girječáli gaskoapmin ja báikenammavuogádahkan. Ulbmilin lea leamaš čielggadit ovdamearkka dihtii dan, makkár funkšuvnnain Áillohaš geavaha báikenamaid divttaideaset oassin ja makkár báikenamaid son geavaha. Dasa lassin lean veardádallan su girjji báikenamaid albma eallima báikenammavuogádagaiguin.

Dakkár dutkan gullá viehka odđa nammadutkama suorgái, man gohčodit girjjálašvuoda onomastihkkan. Dat lea diedasuorgi, mii dutká buotlágan namaid, maid geavahit čáppagirjjálaš dujiin. (gč. dárkilabbot omd. Ainiala ja earát 2008: 332–349 ja das máinnašuvvon gálduid.) Dán ovdaságas buvttán ovdan ja guorahalan mu analiissa bohtosiid. Daid ovdamearkkaid bokte oažžu maiddái vuoddoáddejumi das, makkár fáttáid girjjálašvuoda onomastihka vehkiin sáhtta dutkat.

Gáldut:

Aikio, Samuli – Itkonen, Erkki – Sammallahti, Pekka 1974: Skabmatolak. Sabmelaš kirjjálašvuoda antologija. Tulia kaamoksessa. Saamelaisen kirjallisuuden antologia. Otava, Helsinki.

Ainiala, Terhi – Saarelma, Minna – Sjöblom, Paula 2008: Nimistöntutkimuksen perusteet. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Fjellheim, Sverre 1995: Kulturell kompetanse og områdetilhørighet. Metoder, prinsipper og prosesser i samisk kulturminnevernarbeid. Saemien sijte, Snåsa.

Valkeapää, Nils-Aslak 1989: *Beaivi, Áhčážan*. DAT O.S, Guovdageaidnu.

Linda Wiechetek
UiT Norgga árkálaš universitehta

Valeanssat ja valeansačuolmmat grammatihkkadivvumis

Dán dutkamuša fáddán leat valeanssat ja valeansačuolmmat grammatihkkadivvumis. Grammatihkkadivvun lea sátnedivvunprográmma lunddolaš joatkka. Dat giedahallá stávenmeattáhusaid maid stávendivvunprográmma ii áicca ja grammáhtalaš meattáhusaid, maid ii áicca ovdal go analysere olles cealkaga. Stuora gielaide gávdnojit oalle ovdánan grammatihkkadivvunprográmmat mat divvot buotlágan meattáhusaid, muhto stuorimus oassi dain eai dattetge divo globála meattáhusaid (dasa dárbbášuvvo olles cealkaga čiekŋalis analysa). Dan dihte valeansameattáhusaid gávdnan valeansačuolmmaid bokte lea innovašuvdna, ii dušše sámegiell giellateknologiijas muhto giellateknologiijasuoŋggis oppalaččat. Dutkamis leat golbma oasi, vuosttaš oassi lea davvisámi vearbavaleansapotentiála guorahallan. Nubbi oassi lea grammatihkkadivvunprográmmahuksema birra valeansameattáhusaid ektui. Goalmmát oassi fas giedahallá systema árvvoštallama ja lingvistálaš eavttuid.

Sámi vearbain lea stuora variašuvdna das makkár argumeantakombinašuvnnain (valeansarámmat) sáhttet ilbmat. Dát valeansapotentiála sistisdoallá sihke nomengihpuid sierra kásusis, postposišuvdnagihpuid, finihitta cealkagiid ja finihitta konstrukšuvnnaid. Dien valeansapotentiála sáhtta kodifiseret refereren dihte dasa maŋŋil grammatihkkadivvunjuolggadusaiguin. Mun áiggun ovdanbuktit njealji vearbba valeansapotentiála bohtosiid, čájehit makkár valeansarámmat gávdnojit teakstačoakkáldagas ja makkár frekveanssain. Áiggun maid digaštallat iešgudetlágan ráhkadusaid dohkálašvuoda dahje meattáhusaid. Valeansameattáhusat eai leat dušše kompetánsameattáhusat, muhto sáhttet leat moivenmeattáhusat dego omd. (1) (*Das maid* gokko galggašii *Dat main*), čállinmeattáhusat mat šaddet valeansameattáhusan, jna.

(1) Das **maid** Čielga Sámi Jiena politihkkár *ballá* eanemus, leat váikkuhusat maid dát ođđa váлгаortnet sáhtta dagahit.

Dutkama nubbi oassi lea grammatihkkadivvunprográmmahuksen. Ieš prográmma lea njealjeosat -- lokála grammatihkkadivvun, dependeanssat, semánttalaš rollat ja maŋimužžan valeansameattáhusaid gávdnan. Lokála grammatihkkadivvumiin oaivilduvvo buot grammatihkkadivvun masa ii dárbbášuvvo olles cealkka meattáhusa gávdnamii. Dependanssat lasihuvvojit argumeanttaide rivttes hámis mearridan dihte leatgo dohkálaš ráhkadusat. Argumeanttaide lasihuvvojit vel semánttalaš rollagilkorat. Maŋimužžan doibmet grammatihkkadivvunjuolggadusat, mat addet gilgora sierra hápmái konteavstta vuodul, jus dependeansa bokte eai leat ilbman rivttes hámit mat devdet valeansagáibádusaid.

Guorahallama goalmmát oassin lea grammatihkkadivvunproseassa kvantitatiiva ja kvalitatiiva árvvoštallan. Juohke vearbba oktavuodaš árvvoštallo áicigo prográmma meattáhusaid vai ii ja oážžugo rivttes diagnosa. Kvalitatiiva evalueren lea sivaid ohcan go grammatihkkadivvun ii doaimma. Sivvan sáhtta leat omd. čállinmeattáhus cealkagis, dahje ahte jogo disambigueren dahje dependeansa ii doaimma, jna.

Dutkamuša váldoboádušin lea lihkestuvvan grammatihkkadivvunprográmma, mii nagoda divvut valeansameattáhusaid. Prográmma gaskamearalaš presišuvdna lea 0.77 ja alit go *Grammatifix*-nammasaš grammatihkkadivvunprográmma gáibádusas¹.

Bohtosiin oidno maid čielgasit ahte vearbavaleanssat leat dárbbášlaččat olles grammatihkkadivvunproseassas, sihke disambigueremis, dependeansa anoteremis ja meattáhusaid gávdnamis. Dutkanproseassas bohtá ovdan sámi vearbaid viiddis valeansapotentiála ja meattáhusaid maŋggabealetvuolta. Dan vuodul sáhtta árvvoštallat man viiddis valeansadoaba ferte leat nu ahte šaddá ávkkálaš valeansameattáhusaid gávdnamis. Bohteáiggis grammatihkkadivvumis šaddá ain deháleabbo dutkat viidáseappot juohke vearbba valeansapotentiála ja mearridit makkárat galget dohkkehuvvot norpma ektui.

¹ Arppe, Antti 2000. Developing a Grammar Checker for Swedish. Nordgård, Torbjørn (ed.) Proceedings from the 12th Nordiske datalingvistikkdager, Trondheim, Norway.

Jussi Ylikoski
UiT Norgga árkálaš universitehta

***Tē lijen sōmes pālen ai aktan saijesne sāmī'*: Fuomášumit ubmisámegiela ja dan boarráseamos giellačájánasaid birra**

Ubmisámegielas lei 1700-logus guovddáš rolla vuosttaš sámeziel girjjálašvuoda vuodđun. Dát rolla lea dattetge dađistaga unnon nu olu, ahte ubmisámegiella lea otne okta eanemusat áitojuvvon sámezielain: 1900-logu dutkit atne ubmisámegiela dávjá muhtunlágan máttasámegiela suopmanin; 2000-logus dán gielas leat hui unnán hállit, ja virggálaš ortografija ja dasa laktáseaddji stáhtus váillot. Measta áidna dieđalaš gáldun lea sajáiduvvan Wolfgang Schlachtera (1958) *Wörterbuch des Waldlappendialektes von Malå und Texte zur Ethnographie*, mii govvida dušše ovttá olbmo idioleavtta. Lars-Gunnar Larsson lea girjjistis *Grenzen und Gruppierungen im Umesaamischen* (2012) ohcagohtán ubmisámegiela siskkáldas variašuvnna ja olgguldas rájiid rikkes arkiivamateriálas, maid K. B. Wiklund ja su oahppit ja mañisboahhtit čohkkejedje 1900-logus.

Vuosttaš ubmisámeziel – dahje ubmisámegielsullasaš – giellačájánasaid almmustahtiiga dattetge juo ungaralaš József Budenz (1875) ja su mañjá Ignác Halász (1885, 1887), muhto dat leat vehážiid mielde vajálduhtton. Dálá dutkiide ja eandalitge ubmisámegiela ja -kultuvrra ealáskahttiide dákkár teavsttat lea báhcán measta dovdameahhtumin. Iežan ovdaságas guorahalan ubmisámegiela ja dasa guoski dutkamuša 1800-logus: Mo Máláge sámit gárte Budenza informántan Budapestii jagis 1873? Makkár sámegiela hálle Halásza informánttat Ruotas ja Norggas? Maid sii muitaledje ja maid sii sáhttet muitalit iežaset giela, kultuvrra ja historjjá birra 2016:s?